

PAMĚŤ OBORU: ŠMILAUER – HAUSENBLAS – STICH 2023

V roce 2023 jsme si připomínali výročí tří významných osobností pražské bohemistiky, profesorů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy: Vladimíra Šmilauera (1895–1983), Karla Hausenblase (1923–2003) a Alexandra Sticha (1934–2003). Každý z těchto badatelů a učitelů zásadním způsobem přispěl k rozvoji české lingvistiky (navíc má jejich dílo nezanedbatelný dosah i pro literární vědu a další disciplíny). V. Šmilauer se po mnoho let vědecky i pedagogicky zabýval českým jazykem v celé jeho šíři; připomenutí si zaslouží alespoň jeho rozsáhlá práce o syntaxi (*Novočeská skladba*, 1947, 1966). Neméně podstatný byl jeho přínos pro českou (a také slovenskou) onomastiku. K. Hausenblas dlouhodobě propracovával otázky teorie stylu a stylové analýzy, průkopnický studoval výstavbu textů a rysy komunikace (a je mimo jiné autorem četných prací o jazyce a stylu umělecké literatury); velmi podnětné a myšlenkově pronikavé jsou ale také např. jeho příspěvky pojednávající o syntaxi či morfologii. Konečně sféru odborných zájmů A. Sticha představovala zejména teorie a vývoj spisovného jazyka, jazyková kultura, stylistika, textologie a editologie, jazyk a literatura od období baroka až do 20. století. Stich si výrazně všímal i slavistického kontextu. Jeho badatelská činnost byla pevně spojena jak s výukovým, tak s popularizačním a publicistickým působením.

Tato koncentrace bohemistických jubileí se stala impulzem pro uspořádání konference Paměť oboru: Šmilauer – Hausenblas – Stich 2023, která se uskutečnila na Filozofické fakultě UK 9. a 10. listopadu 2023. Na její organizaci se spolu s Filozofickou fakultou (Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Ústav české literatury a komparatistiky) podílela Pedagogická fakulta UK (katedra českého jazyka) a Ústav pro jazyk český AV ČR. (Konferenci předcházelo vzpomínkové setkání, konané v rámci pořadů Kruhu přátel českého jazyka, jenž je trvale spojen se jménem V. Šmilauera.)

Konference si kladla několik cílů: Na jedné straně chtěla upozornit na nepomíjějící význam a záslužnost díla zmíněných osobností, přispět k hlubšímu poznání jejich rozmanitých odborných aktivit a podpořit reflexi jejich vědeckého a pedagogického odkazu. Na druhé straně se obracela k současnému kontextu, měla ukázat, jak se navazuje na to, co uvedení tři badatelé vykonali, jak se dále rozvíjí uvažování o tématech a problémech, jimiž se zabývali. Celkově tak byl kladen důraz na paměť a kontinuitu oboru, na to, jak se myšlení a zkoumání v oblasti bohemistiky (a příbuzných disciplín) utváří a proměňuje v produktivním dialogu s minulostí.

Během dvou dnů konference bylo postupně předneseno devatenáct referátů. Toto číslo časopisu *AUC Philologica* obsahuje texty, které vznikly jako rozšířená písemná verze osmi

z nich. Byly sem zahrnuty příspěvky, jež pojednávají o všech třech jubilantech, případně o dvou z nich, dále články, které jsou spojeny s vědeckou činností V. Šmilauera, a konečně část z textů, jež byly inspirovány idejemi a pracemi A. Sticha. Další články vycházející z konferenčních referátů budou publikovány v jednom z příštích čísel *AUC Philologica*.

Nejobecněji je pojata zamyšlení Oldřicha Uličného. Autor nahlíží na život, dílo a působení V. Šmilauera, K. Hausenblase a A. Sticha z perspektivy roku 2023, charakterizuje je jako osobnosti české vědy a shrnuje jejich přínos pro rozvoj bohemistiky a obecněji lingvistiky. V návaznosti na přístupy tří klasiků bohemistiky pak Uličný popisuje a hodnotí současnou situaci českého jazyka, způsoby jeho zkoumání a pojmání výuky češtiny ve škole.

Naproti tomu Jana Hoffmannová zvolila specifický a záměrně „úzký“ pohled. Bází pro její zkoumání se staly drobné příležitostné texty, medailony, nekrology či osobní vzpomínky. Analýza rysů, kterými se vyznačuje rozsáhlý soubor vybraných textů, přispívá k budování „paměti oboru“ dvojím způsobem: Na jedné straně ukazuje, jak se V. Šmilauer, K. Hausenblas a A. Stich vyjadřovali o různých dalších badatelích, na druhé straně dokládá, jak byli sami charakterizováni jinými autory, nejednou vlastními žáky.

Rakouský odborník na problematiku vojenské terminologie Josef Ernst připomíná, že se V. Šmilauer a A. Stich nepominutelně zasloužili i o rozvoj a výzkum této dílčí oblasti slovní zásoby. Šmilauer se v období mezi světovými válkami velmi důkladně zabýval otázkami budování a systematizace českých termínů ze sféry vojenství, Stich později upozornil, že se tato terminologie začala utvářet už v 19. století v rámci rakouské armády.

Následující skupina příspěvků se obrací k mnohotvárnému dílu V. Šmilauera. Jarmila Panevová a Patrice Pognan porovnávají Šmilauerovo pojetí závislostní syntaxe češtiny a obecný model založený na pojmu *valence*, který rozpracoval francouzský lingvista Lucien Tesnière. Vít Boček probírá podíl V. Šmilauera na přípravě *Etymologického slovníku jazyka českého a slovenského* od Václava Machka (1957); Šmilauerův posudek a připomínky k mnoha heslům podstatně přispěly ke zdokonalení slovníku. Článek připomínky pečlivě klasifikuje a komentuje též Machkovy reakce na ně. V návaznosti na Šmilauerovy zásadní výklady o původu hydronym podává Václav Blažek etymologickou analýzu jmen západočeských řek *Mže* a *Úhlava* a poukazuje na to, že je sice lze vysvětlovat jako slovanská, avšak můžeme také uvažovat o tom, že šlo o adaptaci předslovanských, západogermánských říčních jmen.

Bratislavský lingvista Juraj Dolník vychází z podnětů, které skýtají myšlenky A. Sticha věnované jazykové kultuře, a rozvíjí reflexi o „rozumném“ přístupu k ní, jenž vychází z preferování toho, co je pociťováno jako přirozené, a staví se do protikladu k intervenční tradici. V závěrečném příspěvku tohoto čísla probírají Kamila Mrázková a Jiří Homoláč Stichovy publicistické texty, uveřejňované od počátku devadesátých let, z hlediska jejich funkcí, stylu a smyslu a poukazují zejména na takové rysy, jako je zvýrazněná rétorická výstavba či persvazivní působení.

Petr Mareš

petr.mares@ff.cuni.cz

doi: 10.14712/24646830.2024.13